

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

HAJDU PÉTER

Ellőtt puskaporok utolsó durranása vidéki lapok tárcarovatában

A Mikszáth-szövegek másod-, harmad- stb. közléseiről

*A sajtó ugyan elhalmozta dicséretekkel a tavalyi Almanachot is,
de én ösmertem gyengeségét. Egy lap azt jegyzé meg róla:
„E könyv tartalma olyan, mint a puskapor...”
Mire egy ismerősöm azt írta levelében:
„Hiszen puskapor, az igaz,
de amelyikkel már lóttek egyszer.”¹*

Mikszáth Kálmán műveinek kritikai kiadásán fáradozva sajátos problémával kellett szembenéznem, amikor lezártam a 42. kötet (*Elbeszélések 16.*) munkálatait: a sorozatot megtervező elődeim ebbe a kötetbe túlságosan kevés anyagot szántak. Az ötívnyi novella még a jegyzetekkel együtt sem érte el a sorozat legvékonyabb darabjának terjedelmét. Ez a kötet a szerző 1893–1897 közötti elbeszéléseit tartalmazná, a következő viszont az 1898-as év anyagát, amikor Mikszáth az *Országos Hírlap* főszerkesztőjeként meglehetősen sok elbeszélést megírt, hogy lapjának vonzerejét növelje. Következésképpen az 1898-as novellákat, amelyek mind ugyanazon napilap számára készültek, nem volna helyes különböző kötetekbe elhelyezni, és mondjuk, 1898 márciusában megvonni a 42. és a 43. kötet anyaga közötti kronológiai határvonalat. Megoldás lehet egy összevont 42–43. kötet kiadása, amely még mindig nem haladná meg a sorozat legvastagabb köteteinek terjedelmét. Az ilyen csoportosítás mellett szólhat az is, hogy az *Országos Hírlap* már 1897 végén megindult, és a 42. kötetben is volna már olyan novella, amely ott jelent meg, *A számár sine curában*.² Első lépésként azonban arra gondoltam, hátha magára az anyag feltárására is rá kell kérdezni. Mindeddig Bisztray Gyula hagyatékára támaszkodtunk, és elfogadtuk, hogy elődeinknek sikerült összegyűjteniük az életművet, és az összegyűjtött anyag

1 MIKSZÁTH Kálmán, [Az Egyetemes regénytár Almanachja 1889-re. Előszó] = MKÖM 77, Cikkek és Karcolatok 27, s. a. r. S. FÜRTH Éva–REJTŐ István, Bp., Akadémiai, 1983, 72.

2 *Országos Hírlap*, 1897. november 21., 1–2. és november 23., 1–4.

birtokában tervezték meg a sorozatot. Ezért az általuk felsoroltakon kívül nem kutattunk Mikszáth-szövegek, de még csak megjelenések után sem. De hátha lehet találni további Mikszáth-szövegeket, olyanokat, amelyekről a sorozat tervezői annak idején nem tudtak. Gondoltam, ilyen módon bővíthetném a 42. kötet anyagát. Ráadásul 1898-cal amúgy is elérjük az előkészítettség határát, ahonnan csak novellacímekből álló listák állnak rendelkezésünkre Bisztray Gyula hagyatékából, többnyire bibliográfiai útmutatás nélkül, a publicisztika tekintetében még ennyi sincs. Következésképpen az 1898 utáni kispróza kiadásában extenzív feltáró munkára, anyaggyűjtésre is szükség lesz. Miért ne kezdeném el ezt máris?

Természetesen át kell majd tekinteni azokat a napilapokat, amelyeknek Mikszáth 1899-től munkatársa volt (1899–1903 *Pesti Hírlap*, 1903–1910 *Az Újság*), a folyóiratok tekintetében azonban korábról is lehet kezdeni a keresést. Ezért aztán utánaéztem, milyen szövegek jelentek meg Mikszáth Kálmántól 1890–1910 között az ország folyóirataiban. Kiindulópontul Lakatos Éva bibliográfiája³ szolgált, amely feltünteti, hogy egy irodalmi (vagy irodalmi szövegeket is közlő) folyóirat mely évfolyamaiban kitől jelentek meg szövegek. Hibák természetesen akadnak: előfordult, hogy hiába kerestem Mikszáth-szöveget az adott évfolyamban, de az is, hogy véletlenül rábukkantam egyre-kettőre olyan évfolyamokban, ahol Lakatos szerint nem kellett volna lenniük. Mégsem gondolom, hogy a húsz év teljes magyar folyóiratanyagát kellene áttekinteni, hogy néhány hibát elkerüljünk, hiszen nem logikus, hogy újra elvégezzünk egy (egyébként gigantikus) munkát, amelyet előttünk más egyszer már megcsinált. A következőkben ennek a gyűjtésnek a tapasztalatairól fogok beszámolni.

Új novellát az 1893–1897-es periódusból mindössze hármat találtam, közülük azonban az egyik egyáltalán nem volt új felfedezés. Rejtő István a következőket írta *A paraszt kontessz*hez fűzött jegyzeteiben: „Mikszáth *A paraszt kontesz* című elbeszélését hét év múlva újra megjelentette, ez [ti. az] a változat került a későbbi kötetkiadásokba is. A második közlés alkalmával elbeszélése szövegét olyan nagy mértékben átdolgozta, hogy a két közlést két külön – bár azonos címmel rendelkező – elbeszélésnek kell tekintenünk. A jelen változat [...] a jelen Krk-ban jelenik meg először kötetben, míg az 1894-es átalkítást a Krk 42. kötetében fogjuk majd közzétenni.”⁴ *A paraszt kontessz* második változata tehát véletlenül nem bukkant csak fel a későbbi sorozattervekben, hiszen a 38. kötet még megígérte, hogy benne lesz a 42-ben, ahol feltétlenül helyénvaló a közlése. Nem volt nyoma a hátrahagyott tervezetekben a két következő elbeszélésnek sem:

3 LAKATOS Éva, *Magyar irodalmi folyóiratok, 1–15*, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 1971–2000.

4 MKÖM 38, *Elbeszélések 12*, sajtó alá rend. REJTŐ István, Bp., Akadémiai, 1985, 354.

A szerencse pongyolában, *Magyar Szalon* 1893/november, 2–3. szám, 250–254. hasáb és 1893/december, 477–494. hasáb, teljes névjelzéssel.

A kenderesi bíró lánya, *Nagybányai Hírlap* 1895. november 23., 2. szám, 1–2., „Scarron” névjelzéssel.

A Scarron név ekkoriban már Mikszáth márkajelzésének számított, meg kell azonban jegyezni, hogy vidéki lapokban találtam ilyen jelzésű szövegeket, melyek nyilvánvalóan nem tőle származtak. Ilyen a *Kinek emeljünk szobrot?* című karcolat, amely az Újpesten megjelenő *Társadalmi Lapok*ban látott napvilágot 1898. szeptember 11-én (37. sz., 426.), de kizárólagos helyi érdekeltsége, valamint a szöveg belterjes kötődése az újpesti szerkesztőséghez kizárja Mikszáth szerzőségét. Az ugyancsak Scarron névjelzéssel megjelent *Mese* című szöveg a *Tata-Tóvárosi Híradóból* (1893. augusztus 12., 32. sz., 1–2.) szintén nem éri el a Mikszáth-írások színvonalát. A névjelzés itt valószínűleg csak valamiféle „mikszáthos” hangulatot hivatott sugallni. A lap következő számában ugyanez a toll beszámolót közöl egy tata-tóvárosi bárról.

A kenderesi bíró lánya esetében azonban nincs semmilyen tematikus vagy stiláris jellegzetesség, amely a Scarron névjelzés illetéktelen használatára utalna. Másrészt a szerzőség nem is igazolható tematikus vagy stiláris érvekkel; a novella messze nem éri el Mikszáth kisprózájának átlagszínvonalát (amely meglehetősen magas), nem találjuk benne ironikus-szatirikus szemléletének nyomát sem, olyan fajta érzelműséget viszont bőven, ami erre az életműre nagyon kevésbé jellemző. A családi kiengesztelődéssel végződő, problémátlan karriertörténetre nemigen találunk párhuzamot Mikszáthnál. A stiláris kidolgozottság, ha elfogadjuk szerzőségét, hevenyészettnek látszik. Az is meglepő, hogy egy Mikszáth-novella kizárólag egy nagybányai újságban jelenjen meg, de erre némi magyarázattal szolgálhat, hogy egy újonnan induló lap második számáról van szó. Frissen alapított újságokban viszonylag gyakran bukkannak fel Mikszáth-írások. Az általam áttekintett két évtizedben a következő lapok első évfolyamai közöltek tőle szövegeket: *Az Én Újságom*, *Az Idő*, *Érdekes Könyvtár*, *Hazánk Ifjúsága*, *Jó Pajtás*, *Képes Heti Krónika*, *Komáromi Híradó*, *Magyar Alföld*, *Magyar Lányok*, *Népjog*, *Nyíregyháza*, *Országos Gentry Közlöny*, *Poprádi Újság*, *Protestáns Világ*, *Udvarhelyi Híradó*, *Új Korszak*, *Vármegyei Híradó*, *Vasárnapi Lapok*, *Zombori Hírlap*. Igaz ugyan, hogy nem mindig az első számokba került tőle valami, és az esetek többségében csak másodközlésre adott anyagot, de azért arra is bőven van példa, hogy az induló vállalkozást éppen az első számok valamelyikében segítette meg új szöveggel. Úgy képelem, hogy ezt szívességből tette. Az itt felsorolt lapok későbbi évfolyamaiban többnyire már nem publikált, csak kevésnek lett rendszeres szerzője.

E három új, a 42. kötetbe felveendő novellán kívül ráakadtam a kötetben már amúgy is szereplő három novellának egy-egy olyan közlésére is, amelynek nem volt nyoma a sorozattervekben. *A táborszernagy halála* című szövegről kiderült, hogy megjelent a *Népjogban*, *A számár sine curában* és *A Ferenc József-rend kiskeresztje* pedig nem

jelentéktelenebb orgánumban jelent meg utánközlésben, mint *A Hét*. Ezzel el is jutottunk a feltáró munka legfontosabb tanulságához: a kritikai kiadás mindeddig csak alkalmilag, véletlenszerűen említette meg a szövegváltozatok között az író életében megjelent másodközléseket. Mivel időnként mégis megemlítette őket, nem állítható, hogy elvi döntés alapján zárták ki őket a textológiai munka területéről. Inkább az anyag extenzív feltárása maradt el. Rejtő István részletesen feldolgozta Mikszáth első képviselővé választásának előtörténetét, és ennek keretében megvizsgálta, milyen szövegei jelentek meg a sepsiszentgyörgyi kormánylapban.⁵ Természetesen minden szöveg másodközlésben jelent meg a *Székelly Nemzetben*, ezekről a közlésekről azonban éppen a regionális (ti. a választókerületre koncentráló) és életrajzi érdekű gyűjtőmunka eredményeképpen tud a kritikai kiadás, míg más megyei lapok utánközléseiről azért nem, mert azokban a megyékben Mikszáthot nem választották képviselővé. Félreértés ne essék: arra is lehetne érveket találni, hogy a kritikai kiadás ne foglalkozzon a vidéki utánközlésekkel. Alighanem biztosra vehető, hogy az esetek döntő többségében a szöveg alakulására a szerzőnek nem volt befolyása, hiszen korrektúrárt biztosan nem küldtek Budapestre, tessenek azt, Zomborból. És az is gyakran előfordulhatott, hogy a szerző nem is tudott a vidéki utánközlésről.⁶ Mégis lehetséges, hogy egyes esetekben tanulságokkal járhat a vidéki utánközlések rendszerének áttekintése. Csak hogy világos legyen, milyen mennyiségű anyagról van szó: a kritikai kiadásban már megjelent írásoknak olyan megjelenésével, amelyről a kritikai kiadás nem tud, az 1890–1910-es periódusban kerek kilencven alkalommal találkoztam, és csak a folyóiratok anyagát néztem át, hiszen a vidéki napilapok tárcarovatának áttekintése jóval meghaladja egyetlen ember lehetőségeit. Az alábbiakban néhány tanulság levonására kísérletet teszek, illetve igyekszem rámutatni néhány olyan esetre, ahol az utánközlésnek jelentősége lehet.

Nem gyakori ugyan, de legalább egy példa arra is akad, hogy több év elteltével egy vidéki lap számára Mikszáth átdolgozta a szövegét. Ilyen eset *Az én jó patrónusom* című emlékezés, amely a kritikai kiadás 70. kötetében 1885-ös keltezéssel szerepel (44–49.). Az Aranyosmaróton kiadott *Barsi Ellenőr* 1891. február 8-án hozott egy „eredeti tárcát” Mikszáth Kálmántól *Utolsó estém Győry Vilmosnál* címmel (6. sz., 1–2.). A szövegek nagyobbik részüket tekintve azonosak, a címen kívül mindössze a kezdés különbözik. 1891-ben Mikszáth elhagyta az 1885-ös változat első tíz bekezdését (Krk 44:1–45–20.), a tizenegyedik első mondatait pedig átalakította a következőképpen:

5 REJTŐ István, Hogyan lett Mikszáth Ilyefalva képviselője, *ItK*, 1978, 157–172. = Uő, *Mikszáthi-áda*, Bp., 1992, 307–330.

6 Vö. MKÖM 67. köt., 86–87.

1885

Mert mi tagadás a dologban, amiből annyi fölösleg jutott Kőrösi Sándor vagy Vámos professzornak, abból én igen szűken részesültem a mennyei hatalmaktól. Nekünk felvidéki embereknek sokkal kisebb hang jut, de kisebb is kell odahaza, ahol a hegyek közt sokkal jobb az akusztika. Itt Pesten azonban átkozottul érzi az ember a hiányt.

Mindig is irigyeltem a nevezett két képviselő urat. Észrevehették rajtam.

1891

Amiből az istenek annyit adtak Kőrösy Sándor képviselő társamnak, (aki a legbecsületesebb hanggal bír az országban) abból én igen szűken részesültem a mennyei hatalmaktól. Nekünk felvidéki embereknek sokkal kisebb hang jut, de kisebb is kell odahaza, ahol a hegyek közt sokkal jobb az akusztika. Itt Pesten azonban átkozottul érzi az ember a hiányt.

Mindig is irigyeltem a nevezett képviselő urat. Észrevehette rajtam.

A szövegnek ez a nem jelentéktelen átalakítása főleg azért érdekes, mert ezáltal a *Barsi Ellenőrben* megjelent változat lesz az, amelyet a szerző életében utoljára kiadott a kezéből, vagyis a kritikai kiadás által többnyire szem előtt tartott *ultima manus* elvének megfelelően azt kellett volna főszövegnek választani, és *Pesti Hírlapban* 1885-ben közzétett változat eltéréseit pedig a jegyzetapparátusban közölni.

Gárdonyi Géza *Figurák* című kötete Mikszáth előszavával jelent meg, márpedig ha ő bármilyen alkalmi írást kiadott a kezéből, vagy akár csak beszédet mondott valamilyen rendezvényen, a szöveget biztosan megjelentette valamelyik újság is. A frissen megjelenő novelláskötetektől a lapok szívesen hoztak le mutatványként egy-egy darabot, és ezt a kiadók nyilván reklámlehetőségnek tekintették. Hasonló reklámfunkciót tölthetett be az előszavak újságközlése is. A kritikai kiadás a könyvön kívül arról is tájékoztat, hogy az előszó megjelent a *Vasárnapi Újság* 1890. május 25-i számában (Krk. 79, 255.). Csakhogy a *Zombor és Vidéke* című lap tárcarovatában már 1890. április 17-én lejtött (31. sz.). Ebben az esetben akár a *Vasárnapi Újság* közlését tekinthetjük másodlagosnak (és a kritikai kiadás gyakorlata szerint mellőzhetőnek), és délvidéki lapra kellene mint első újságközlésre hivatkozni. Ez a helyzet nagyon gyakran áll elő az *Almanach* előszóinál, ahol a kritikai kiadás mindig megemlíti a pesti újságközléseket, de a vidékieket, bár amazokat időben nem ritkán megelőzik, soha.

A századforduló rendkívül gazdag sajtóvilágában viszonylag egyszerű lehetett ugyanazt az írást több helyen is elsütni. Gyakori jelenség, hogy egy szöveg új címmel, kis változtatással, de akár változtatás nélkül is megjelenjen különböző újságokban. Vadai István szerint „valószínűleg ezen a téren Cholnoky László tartja a magyar rekordot”, hiszen „tizenhétyszer adta el a *Jókai-figurák* című tárcát, különböző napi- és hetilapoknak.”⁷

7 VADAI István, *Ultima manus manum lavat, Vár ucca tizenhét*, 1993/1, 100 és 108.

Cholnokynak ezt a tettét, úgy látszik, a szájhagyomány örökítette át, hiszen Vadai forrásként Békés István *Új magyar anekdotakincsére* hivatkozik.⁸ Onnan azonban kiderül, hogy a szóban forgó tárcát nem is Cholnoky László, hanem Viktor írta, és az örökös pénz-zavarban élő, alkoholista öcs (igaz, szintén örökös pénzzavarban élő, alkoholista) bátyja szövegét adta el oly sokszor. Az anekdota adatai közül ellenőrizhető,⁹ hogy László *Bertalan éjszakája* című novelláskötetének végén valóban szerepel egy szöveg, amely Viktor első, még Veszprémben megjelent, (méltán) visszhangtalan kötetének nyitódarabját írja át. Viktor írásának *Hőscsinálás*, Lászlóénak *Hősök* a címe.¹⁰ A gondolatmenet pontról pontra azonos, de az átírásban egyetlen mondat sem marad változatlan, noha minden mondatnak megtaláljuk az átíratban a megfelelőjét.

A Mikszáth-szövegek utánközléseinek áttekintése alapján meg kellett állapítanom, hogy a legendás tizenhétzemes publikációval Cholnoky László biztosan nem tarthatja a magyar rekordot, minthogy a *Kozsibrowszky tréfája* című elbeszélésének huszonzét megjelenését sikerült fellelni. A szöveg megtalálható a kritikai kiadásban (84, 53–58) *A Majornoky kisasszonyok* címmel és *Kozsibrowszky tréfája* alcímmel. A jegyzetapparátus szerint a sajtó alá rendezők két megjelenésről tudtak:

Vasárnapi Ujság 1895. március 31., 13. sz., 195.

Pesti Hírlap 1895. március 31., 89. sz., 16–17.

Mint látható, az elbeszélés története már eleve azzal kezdődik, hogy Mikszáth két különböző lapban ugyanazon a napon jelentette meg, bár ilyesfajta együttműködés mindig is volt a folyóirat és a napilap között. És maga ez a nap sem érdektelen. A szöveg ugyanis így kezdődik:

8 Bp., Gondolat, 1963, 344–345. (Ezek a pontos oldalszámok, Vadai hivatkozásában: 346–347.)

9 Akadnak a beszámolóban bizonyosan téves adatok, és van alig ellenőrizhető, mint például a következő állítás: „A rekordot annál a hetilapnál érte el, ahol egy tárcát hét címen sikerült elhelyeznie.” Egészen ellenőrizhetetlen viszont a következő történet: „Előszedte a tizenhét lapban különböző cím alatt megjelent *Jókai figurák* tizenhét kivágását, elvitte a *Tolnai Világlapja* szerkesztőségébe, ahol a főnök: Tolnai Simon sógora – Garai Ferenc szerkesztő – megvásárolta a látszólag különböző tizenhét tárcát másodközlésre, egy tételben, darabonként egy koronájával.” (BÉKÉS, *i. m.*, 345.) Az egy lapnál hétszer elhelyezett írás legendája még nagyobb számmal szerepel Galsai Pongrác beszámolójában: „Mikes Lajos egyszer meg akarta ajándékozni a Pesti Naplóban közölt tárcák gyűjteményével. Titokban félrerakatta a Cholnoky-írások ólomhasábjait, s mikor már elég anyag gyűlt össze, a kötet rendezéséhez látott. Akkor vette észre: barátja ugyanazt az írást tízszer is elsütötte, tíz különböző címmel.” GALSAI, *Cholnoky László* = CHOLNOKY László, *Prikk menyeyei útja*, Bp., Magvető, 1958, 402.

10 CHOLNOKY VIKTOR, *Füstkarikák*, Veszprém, Egyházmegyei nyomda, 1895, 5–17; CHOLNOKY László, *Bertalan éjszakája*, Bp., Táltos, 1918, 183–188.

A »Ne okoskodj, Pista« című elbeszélést írván a Pesti Hírlapban, amelyben gróf Kozsibrowszky, a nagy tréfacsinaló és fölültető szerepel, az elbeszélésem keretébe nem volt belevehető egyik legjobb csínje, mert hátráltatta volna a cselekvény gyorsabb menetét. De ha már benne vagyok, bizony nem sajnálom külön föltálatni.

A *Ne okoskodj, Pista!* közlése pedig még folyt a *Pesti Hírlapban*: március 31-én a tizenkettedik, utolsó előtti folytatása jelent meg. Ennek következtében a „Tárca” rovatban a kisregény folytatása, a „Csarnokban” pedig az egyik mellékszereplőről szóló kiegészítő elbeszélés jelent meg. Ezek szerint afféle melléktermékről van szó, amelyet Mikszáth novellásköteteibe sem vett fel soha. Ami azonban mégsem jelenti azt, hogy egyszeri szösszenetként megfeledezett volna róla. Még további huszonöt alkalommal is megjelentette a következő helyeken:

- Tata és Tóváros* 1904. június 18., 26. sz., 1–3.
Szabolcs 1904. június 18., 25. sz., 6–7., a Csarnok rovatban
Szatmár 1904. június 18., 25. sz., 1–2. és június 25., 26. sz., 1–2.
Galánta és Vidéke 1904. június 19., 25. sz., 1–3.
Nyitravölgyi Lap (Nagytapolcsány) 1904. június 19., 25. sz., 1–3.
Rozsnyói Híradó 1904. június 19., 25. sz., 1–2.
Sárrét (Berettyóújfalu) 1904. június 19., 25. sz., 1–2. és június 26., 26. sz., 1–2.
Szatmármegyei Közlöny 1904. június 19., 25. sz., 2–3.
Szentes és Vidéke 1904. június 19., 49. sz., 1–3.
Gyulafehérvári Hírlap 17. évf.,¹¹ 1904. június 23., 25. sz., 1–2.
Szilágy (Zilah) 1904. június 23., 25. sz., 1–2.
Szilágy-Somlyó 1904. június 23., 25. sz., 1–2.
Máramaros 1904. június 26., 26. sz., 1–3.
Muraszombat és Vidéke 1904. június 26., 26. sz., 1–3.
Tolnai Világlapja 1904. június 26., 26. sz., 804–806.
Újvidék 1904. június 26., 26. sz., 1–2.
Barsi Ellenőr (Aranyosmarót) 1904. július 3., 27. sz., 1–2.
Eperjesi Lapok 1904. július 3., 27. sz., 1–2.
Zentai Híradó 1904. július 10., 28. sz., 1–3.¹²
Szabadság (Esztergom) 1904. július 18., 47. sz., 1–3.
Brassói Lapok 1904. augusztus 14. 186. sz. 1–2. és augusztus 17., 187. sz., 1–2.
Új Világ 1904. augusztus 20., 13–14 sz., 446–450 hasáb.

11 Az évfolyamok számozása ebben a lapban kissé zavaros: az előző évfolyam is mindig 17., míg az 1904-es hol 17., hol 18., a következő, 1905-ös évfolyam számozása az első hat számban 19., onnantól viszont 23.

12 Kissé komikus, hogy *Kozsibrowszky tréfája* itt mint „A *Zentai Híradó* eredeti tárcája” szerepel.

Orsovai Hírlap 1905. december 7., 49. sz., 1–3.

Protestáns Világ 1907. április 15., 8–9. 3. sz., *A Majornoky kisasszonyok (Kozsibrowszky tréfája)* címmel.

Közép Bácska 1907. december 15., 1–2. december 22., 50–51. sz., 1–2.

Az akkor már majdnem tíz éves szöveg 1904. június 18-a és július 10-e között, tehát egy szűk hónapon belül tizennégyszer jelent meg különböző helyeken, és van köztük olyan rangos orgánus is, mint a *Tolnai Világlapja*. Mi lehet az oka ennek a példátlan jelenségnek? Legfeljebb találgatni lehet, de egy feltételezést azért megkockáztatnék. 1904-ben jelent meg a Révai Testvérek által terjesztett *Mikszáth Kálmán munkái* sorozat hetedik kötetének második kiadása, amely *A gavallérok* és *A demokraták* mellett a *Ne okoskodj, Pista!* című kisregényt is tartalmazta. Az utóbbinak ez a harmadik kötetkiadása volt. Lehetséges, hogy a szerző vagy a kiadó ezt a kiadványt kívánta reklámozni a *Kozsibrowszky tréfájával*, amely első sorai révén vált erre a feladatra alkalmassá.

Hogy az utánköléseket ilyen reklámcélokra gyakran használták, azt az előszók esetében már láttuk, de azért hadd hivatkozzak még egy példára. 1897. december 19-én Mikszáth *Milyen lesz „Az Új Zrínyiász”* címmel harangozta be az *Országos Hírlapban* új regényét, melynek sorozatközlését a következő héten, a karácsonyi számban, december 25-én kezdte meg. Január 1-jére már a hatodik folytatás is megjelent. 1-jén és 2-án azonban ezt a beharangozó szöveget négy vidéki folyóirat is lehozta:

Szepesi Lapok (Igló) 1898. január 1., 1. sz., 1–2.

Tokaj-Hegyalja (Szerencs) 1898. január 1., 1. sz., 3–4.

Udvarhelyi Híradó 1898. január 1., 2. sz., 1–2.

Barsi Ellenőr 1898. január 2., 1. sz., 2–3.

Mikszáth ezzel valószínűleg nemrég indított napilapjának próbált olvasókat hódítani. Az akció messze nem olyan kiterjedt, mint *Kozsibrowszky tréfájánál*, de talán nem érdektelen. De ha már az *Új Zrínyiásznál* tartunk, megemlíthető, hogy a beharangozóval jelentős részben megegyező regénykezdet, a *Praeludium* 1903. március 31-én önállóan is megjelent *Lampel Róbert (Wodiáner F. és Fiai) Irodalmi Értesítőjében* (3. sz., 1–2.). Lampel ekkor hozta ki a regény harmadik kiadását, és a regényfejezet publikálása nyilván azt volt hivatott reklámozni.

Nem állítom, hogy ezek a kiragadott példák az utánkölések meglehetősen terjedelmes anyagából olyan újdonságokkal szolgálnak a Mikszáth-életmű megértése szempontjából, amelyek alapvető kérdések újragondolására kényszerítenek. De a kritikai kiadás műfajában nem is szabad eleve eldönteni, melyek a fontos kérdések, hogy aztán a többivel egyáltalán ne foglalkozunk. Itt az anyag lehetőség szerint extenzív feltárására van szükség, és valami talán az olyan periférikus jelenségek megfigyeléséből is kislülhet, mint a vidéki utánkölések, noha kétségtelen, hogy olyan szövegekről van szó, amelyeket már nem is egyszer elsütöttek.